

"Pecetarele" sau "prescurarele" cum se numesc în Maramureș pristolnicele, sunt obiecte de cult pentru prescură, de mici dimensiuni dar cu valori artistice deosebite și sunt confecționate din lemn, dar existente și în alte materiale, ca marmura (fig. 1) respectă motivele și formele specifice din care sunt făcute. Pecetare făcute și marmură în Maramureș se găsesc în număr mai însemnat în comuna Strâmtura.

Se poate considera că zona etnografică Maramureș este una din acele zone ale țării unde s-au păstrat comori ale creațiilor artistice populare în lemn, rod a unei milenare tradiții în prelucrarea artistică a acestui material. După cum se poate afirma că este o civilizație a lemnului¹, în arta populară românească, așa se poate considera că zona etnografică Maramureș păstrează o cultură a lemnului maramureșeană organic integrată în civilizația românească a lemnului.

Pecetarele, legate de cultul morților, își au un rol bine definit până în zilele noastre și sunt aproape nelipsite în fiecare casă din Maramureș (îndeosebi în satele de pe Iza, Mara și Cosău), dar în momentul creării lor, creatorul pe rolul utilitar le dă și un aspect estetic. Pecetarelor li se dă o anumită formă și se incizează sau se scoate în relief variate motive ornamentale.

X. Comunicarea se bazează pe colecția de pecetare a dr. Victor Pop din Sighetul Marmăției, iar fotografiile sunt executate de Iuliu Pop din Baia Mare (fratele acestuia).

Forma și ornamentelor de pe aceste pecetare nu sunt obligatorii să fie legate de cult, de aceea putem să distingem în aceste obiecte două tipuri, cele cu motive ornamentale și forme legate de ritul creștin (existența crucii, cioplit în vârful pecetarului sau incizat și scos în relief pe corpul pecetarului), și cele cu un pronunțat caracter laic. Desigur toate, pe partea inferioară au inițialele IC-XC-NI-KA. Dar niciuneia din ele care sunt obiecte de artă populară, prin forme și ornamente, nu putem să nu le găsim tangențe în multiple obiecte de artă populară în lemn și chiar elementele arhitecturii de lemn maramureșene.

Toate pecetarele au ca element comun o bază puternic accentuată, adevărate socluri, atingând uneori dimensiuni apreciabile în proporție cu restul corpului. Aceste baze de formă paralelipipedică, de trunchi de piramidă sau din îmbinarea celor două forme sunt prevăzute în majoritatea cazurilor cu motive ornamentale de la cele mai simple până la compoziții ornamentale complexe. Elementele ornamentale, la care domină formele geometrice sunt de veche tradiție în arta populară românească. Creșterea muchiilor, incizarea sau scoaterea în relief, pe fiecare latură, a ornamentului X (element ornamental existent pe piesă de port și textile), ornament care prin îmbinarea lor, uneori formează singurul element al întregului câmp ornamental al pecetarului. Triunghiurile adosate, solzi de pește scobiți cu dălțița sunt alte motive care uneori sunt singurele ornamente ale pecetarelor, pe una din laturi fiind o cruce. Ornamente simple sunt și semicercurile alăturate pe un

plan și pirogravate, incidental folosite în această regiune, deși două regiuni vecine Suceava și Ucraina Transcarpatică folosesc frecvent acest procedeu artistic².

Un ornament încă din neolitic³ și în acest ținut, deocamdată, din epoca fierului timpuriu (grupa culturală Lăpuș - hallstattiană)⁴ este zig-zagul cu o largă răspândire în culturile lemnului a multor popoare, se găsește bogat reprezentat pe bazele și pe întregul corp al multor pecetare.

Un alt ornament care se găsește pe aceste baze și cunoscut nouă pentru larga răspândire a lor în arhitectura de lemn, este motivul frânghiei (fig. 10, 11). În întreaga zonă Maramureș și în zonele învecinate găsim acest ornament încingând bisericile de lemn (la Botiza, Sat Șugătag, Șurdești, Coruia, Vălenii Șomcutei etc.). La cadranele ușilor și ferestrelor, la crucile de mormânt ca cele din Berbești, Vadul Izei, Nănești, Hoteni⁵, Rogoz⁶. Nu trebuie să uităm în prezentarea unor analogii frumoasele porți maramureșene, cu ornamentul principal frânghia, îndeosebi de pe văile Mara și Cosău. De asemenea pe obiectele casnice de mici dimensiuni și pe piese de mobilier din centrul de lădari Plopiș.

Pe bazele pecetărilor găsim compoziții, în interiorul unui semicerc incizat avem motivul zig-zagului deasupra căruia este câte un triunghi, pe trei laturi și pe latura din față deasupra zig-zagului avem incizată crucea. Un ornament complex este și acela care în spațiile dintre ornamentul X incizat avem triunghiuri concentrice.

Pecetărele maramureșene prin formele diferite și ornamentarea lor produc un efect de monumentalitate pe care le găsim și la crucile de mormânt și crucile de mână din aceeași zonă. Forma pecetărilor diferă, aproape fiecare piesă fiind un unicat. Unele au forma unor stâlpi de mormânt ori de casă, altele cu forme brâncușiene, sau asemănătoare sculpturii lui Henri Moor. Acest spațiu gol, traforat, în partea superioară a pecetarului are un rol practic în primul rând, și apoi estetic, de a da posibilitatea de a pune obiectul în cui, pe perete sau pe grindă.

O altă formă deosebit de frumoasă, cu multe variante, este cea piramidală în vârful căreia, în majoritatea cazurilor este cioplită crucea cu două sau patru brațe. În vârful acestei piramide se intercalează uneori între ea și cruce motivul funiei răsucite. Alteori în mijlocul piramidei este acest motiv, puternic scos în relief.

Tot formă piramidală are și pecetarul cu mânerul în formă de frânghie în ronds-bos din Bogdan Vodă (Cuhea) format din trei nivele, în a cărui vârf este cioplit un cerc cu o rozetă înscrisă cu patru și șase petale, crestăte, pe ambele fețe. Aceste frânghii răsucite în acest fel, sunt de fapt o miniatură a stâlpilor de la multe case maramureșene de pe Valea Izei: din satele Vadul Izei, Oncești, Nănești, Bârsana, iar rozeta este un ornament pe care îl găsim pe porți, piese de mobilier țărănesc din Maramureș.

Mai noi sunt pecetărele care imită forma cu "zurgălăi" de pe Valea Izei și Marei, fus la care prisnelul este format dintr-o ingenioasă îmbucare de diferite bucăți de lemn astfel decupate și îmbinate încât, desfăcute cu greu pot fi reasamblate. Monumentale sunt și pecetărele cu forme romboidale care se sprijină pe o bază puternică.

Cel mai răspândit pecetar în Maramureș este acela a cărui formă are ca element predominant, cioplit, crucea în multe variante asemănătoare multor cruci de mormânt și de mână din zona etnografică Maramureș. Formele multiple ale acestor pecetare cioplite, cu monumentalele și plasticele variante ale cozilor lor, ne face să ne gândim la numeroasele domenii ale artei populare maramureșene executate în lemn.

În arhitectura bisericilor de lemn din județul Maramureș se găsesc numeroase turnuri ale căror coifuri au patru turnulețe, un element arhitectonic împrumutat de acestea, în evoluția lor, din stilul gotic.⁷ Un pecetar din Moisei a fost cioplit prin influența acestor coifuri cu patru turnulețe. Pe același pecetaravem elemente ale Coloanei Infinită din Târgu-Jiu a lui Brâncuși, care în creația sa a fost influențat de arta populară românească.

Există pecetare cu cele trei brațe unite de un semicerc în interiorul căruia sunt traforate aceste brațe, pecetare asemănătoare crucilor de hotar maramureșene. Rar întâlnită este crucea de mână - pecetar de dimensiuni mai mari, cruce obținută prin traforare, golurile care se formează fiind asemănătoare triforiilor ferestrelor gotice.

Pe cât de numeroase sunt formele pe atât de numeroase sunt și ornamentele crestate, incizate sau scoase în relief. Când cele patru laturi ale pecetarelor au dimensiuni egale, majoritatea lor au ornamente pe toate laturile, dar pentru a sublinia existența unor laturi centrale, fața, această latură este mai îngrijită și mai bogat ornamentată, de asemenea latura opusă. Găsim la aceste pecetare chiar o numerotare a laturilor. Părțile laterale sau nu sunt ornamentate deloc, sau au ornamente mai simple, decât cele două fețe. Multe din ornamentele pe care le-am găsit pe baza pecetarelor, le găsim și pe rostul corpului lor.

Este aproape nelipsită crucea incizată sau scoase în relief cuprinzând un spațiu mai mare sau mai mic din câmpul ornamental al pecetarului.

Motivul ornamental incizat sau scos în relief, alături de motivul zig-zagului este motivul principal al acestor pecetare. Nu lipsesc nici romburile simple sau concentrice și frânghia. Un motiv ornamental mai rar întâlnit este spicul de grâu, stilizat. De asemenea găsim pomul vieții într-o stilizare excesivă.

Pe aceste obiecte de caracter religios, apare cioplit și imaginea omului. Imaginea omului este cioplită naiv, cu disproporții evidente în redarea trunchiului și a membrilor. Cea mai frecventă temă iconografică este a Răstignirii⁸. Tratarea scenelor este de factură pur țărănească, locală. Pe o astfel de cruce Isus are corpul cioplit ca un fel de suveică, sprijinit de două picioare foarte scurte ce par a fi fost îndoite, pentru că nu încăpeau în schema croită inițial, dacă n-am știu că această reprezentare este obișnuită crucifixelor apusene. Capul este un cerc în care ochii, nasul și gura sunt contopite într-un triunghi înscris. La picioarele lui, într-un soi de arcadă, stau două personaje minuscule figurate aproape ca cel de pe cornurile de praf de pușcă: un trapez înalt tinzând spre triunghi este corpul, iar capul un disc. Ștergarul din jurul trupului Mântuitorului este înlocuit doar de două mici triunghiuri plasate de o parte și de alta a corpului. Coșul pieptului și coastele sunt redade

stilizat. Hristos Răstignit se sprijină pe un mic soclu sub formă de arcadă scoasă în relief cu un triunghi incizat și înscris în această arcadă. Pe partea opusă a acestei fețe este incizat la întretăierea brațelor crucii o rozetă care este în vârful spicului de grâu stilizat. Asemănător avem și alte Răstigniri și mult mai stilizate și schematice.

Pe aceste pecetare, pe lângă inscripția de pe bază, se găsesc și alte inscripții, ca: data confecționării - 1913, 1961, numele proprietarului sau meșterului notate prin inițiale sau numele întreg și inscripții în chirilică românească, ceea ce este și o dovadă a vechimii.

Însemnele de partea inferioară a pecetarelor se aplică, asemenea unui sigiliu, pe pâinile rituale ce se dau drept ofrandă în cultul morților. Aplicarea pecetarelor pe pâinile rituale se fac numai de către femei.

Din cele scrise mai sus, putem să afirmăm că aceste obiecte de cult au tendințe puternice de abstractizare. În toate cazurile ornamentul este subordonat formei și aceasta mai totdeauna utilului, între toate aceste trei elemente existând o constantă și organică legătură. Deși au un scop practic, pecetarele ne sugerează frumosul kantian, a formelor pure care ar trebui să aibă menirea numai să placă. Aceste creații sculpturale religioase are figurile făcute în relief datorită și dogmelor bisericii ortodoxe. O parte din motivele decorative aparțin fondului comun și a altor popoare europene. Ele au fost îmbogățite în baza unei străvechi tradiții de prelucrare artistică a lemnului, perpetuate până în zilele noastre în centre răspândite pe întregul cuprins al țării: Hunedoara, Maramureș, Suceava, Vrancea, Oltenia.

Sculptura populară românească se remarcă prin varietate și, în același timp, prin unitate de stil ca rezultat al folcloricii unui fond artistic comun, al unei tradiții comune și al unor legături spirituale milenare, păstrate de poporul nostru.⁹

NOTE

¹ Petrescu, Paul - Forța unor mari tradiții, în Revista Arta, București, nr. 7, 1969.

² Bănățeanu, Tancred - Arta populară din nordul Transilvaniei, p. 135.

³ Florea Bobu, Florescu - Arta prelucrării lemnului, p. 476.

⁴ Informații primite de la Kacso Carol asupra materialului inedit ce se păstrează la Muzeul Județean Maramureș

⁵ Francisc, Nistor - Ornamentații în lemn

⁶ Bănățeanu, Tancred - Op. cit., fig. 113

⁷ Petranu, Coriolan - Originea turnurilor bisericilor de lemn din Ardeal, p. 341.

⁸ Petrescu, Paul - Imaginea omului în poarta populară românească, p. 21.

⁹ Aldea, Gheorghe - Sculptura cu caracter religios, cruci votive și funerare, stele și stâlpi funerari, p. 531.

BIBLIOGRAFIE

1. Aldea, Gheorghe - Sculptura cu caracter religios, cruci votive și funerare, stele și stâlpi funerari în arta populară românească. Ed. Academiei R.S.R., București, 1969
2. Bănățeanu, Tancred - Arta populară în nordul Transilvaniei, București, 1969
3. Nistor, Francisc - Sculptura și arhitectura populară din zona etnografică Maramureș. Ornamentații în lemn, editată de casa creației populare a județului Maramureș, Baia Mare, 1969
4. Nistor, Francisc - Creații și creatori populari, Ed. Casa creației populare a județului Maramureș, Baia Mare, 1967
5. Petranu, Coriolan - Originea turnurilor bisericilor de lemn din Ardeal, în Închinare lui Nicolae Iorga, Cluj, 1931
6. Petrescu, Paul - Imaginea omului în arta populară românească, Ed. Meridiane, București, 1969.
7. Petrescu, Paul - Forța unei mari tradiții, în Revista Arta, nr. 7, București, 1969
8. Florea Bobu, Florescu - Arta prelucrării lemnului, în Arta populară românească, Ed. Academiei R.S.R., București, 1969, p. 473-498.